

Theoretical and Methodological Aspects of Cost Analysis

Aitimbetov Koyshibek Orazbekovich

Independent researcher

Abstract. This article discusses the theoretical and methodological aspects of cost analysis. In particular, it highlights the main tasks of product cost analysis, as well as issues such as production costs and the objects of product cost analysis.

Keywords: Product cost, analysis, main tasks, production costs, objects of analysis.

Annotatsiya. Ushbu maqolada xarajatlar tahlilining nazariy-uslubiy jihatlari yoritib berilgan. Xususan, mahsulot tannarxini tahlil qilishning asosiy vazifalari, ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot tannarxini tahlil qilish obyektlari kabi masalalari yoritilgan.

Kalit soʻzlar: Mahsulot tannarxi, tahlil, asosiy vazifalar, ishlab chiqarish xarajatlari, tahlil qilish obektlari.

“Korxonaning mahsulot ishlab chiqarish va sotish xarajatlarini ifodalovchi tannarx xarajatlarni daromad bilan oʻlchash uchun asos boʻlib xizmat qiladi. Tannarx ichki ishlab chiqarish zahiralarini safarbar etishda, eng kam xarajat bilan eng yaxshi koʻrsatkichlarga erishishda muhim roʻl oʻynaydi”[4].

Mahsulotlar tannarxi - mahsulot ishlab chiqarishda foydalaniladigan tabiiy resurslar, xom ashyo, materiallar, yoqilgʻi, energiya, asosiy fondlar, mehnat resurslari, shuningdek uni ishlab chiqarish va sotish bilan bogʻliq boshqa xarajatlar yigʻindisi. Mahsulot tannarxi uni ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligining eng muhim koʻrsatkichi boʻlib, xoʻjalik faoliyatining barcha tomonlarini aks ettiradi va barcha ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish natijalarini jamlaydi. Korxonaning moliyaviy natijalari, kengaytirilgan takror ishlab chiqarish sur'ati, xoʻjalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy holati uning darajasiga bogʻliq.

“Mahsulotlar tannarxini tahlil qilish ushbu ko‘rsatkichning o‘zgarish tendentsiyasini, uning darajasi bo‘yicha rejaning bajarilishini, omillarning uning o‘shiga ta‘sirini, zaxiralarni aniqlashga, shuningdek mahsulot tannarxini pasaytirish imkoniyatlaridan foydalanish bo‘yicha korxonani baholashga imkon beradi”[5].

Mahsulot tannarxini tahlil qilishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

ishlab chiqarish xarajatlarining tarkibi va tarkibini tahlil qilish, ularni kamaytirish uchun zaxiralarni topishning asosiy yo‘nalishlarini aniqlash;

o‘tgan davr va rejaga nisbatan xarajatlar darajasining o‘zgarishini ham umumiy, ham alohida xarajatlar moddalari bo‘yicha o‘rganish;

ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot tannarxining o‘zgarishiga ta‘sir ko‘rsatgan omillarni belgilash va miqdoriy o‘lchash;

xarajatlarni kamaytirishda korxonani erishgan umumiy natijalarga har bir bo‘linmaning hissasini aniqlash; Yo mahsulot ishlab chiqarish va sotish xarajatlarini kamaytirish zahiralarni aniqlash va miqdoriy o‘lchash;

tannarx bo‘yicha rejaning bajarilishini va uning oldingi hisobot davrlariga nisbatan o‘zgarishini, shuningdek, amaldagi qonunchilik, shartnoma va moliya intizomiga muvofiqligini xolis baholash;

rejalashtirilgan xarajatlarning optimal miqdorini, alohida mahsulot va mahsulot turlari bo‘yicha rejalashtirilgan va standart xarajatlar smetasini ishlab chiqishda yordam berish.

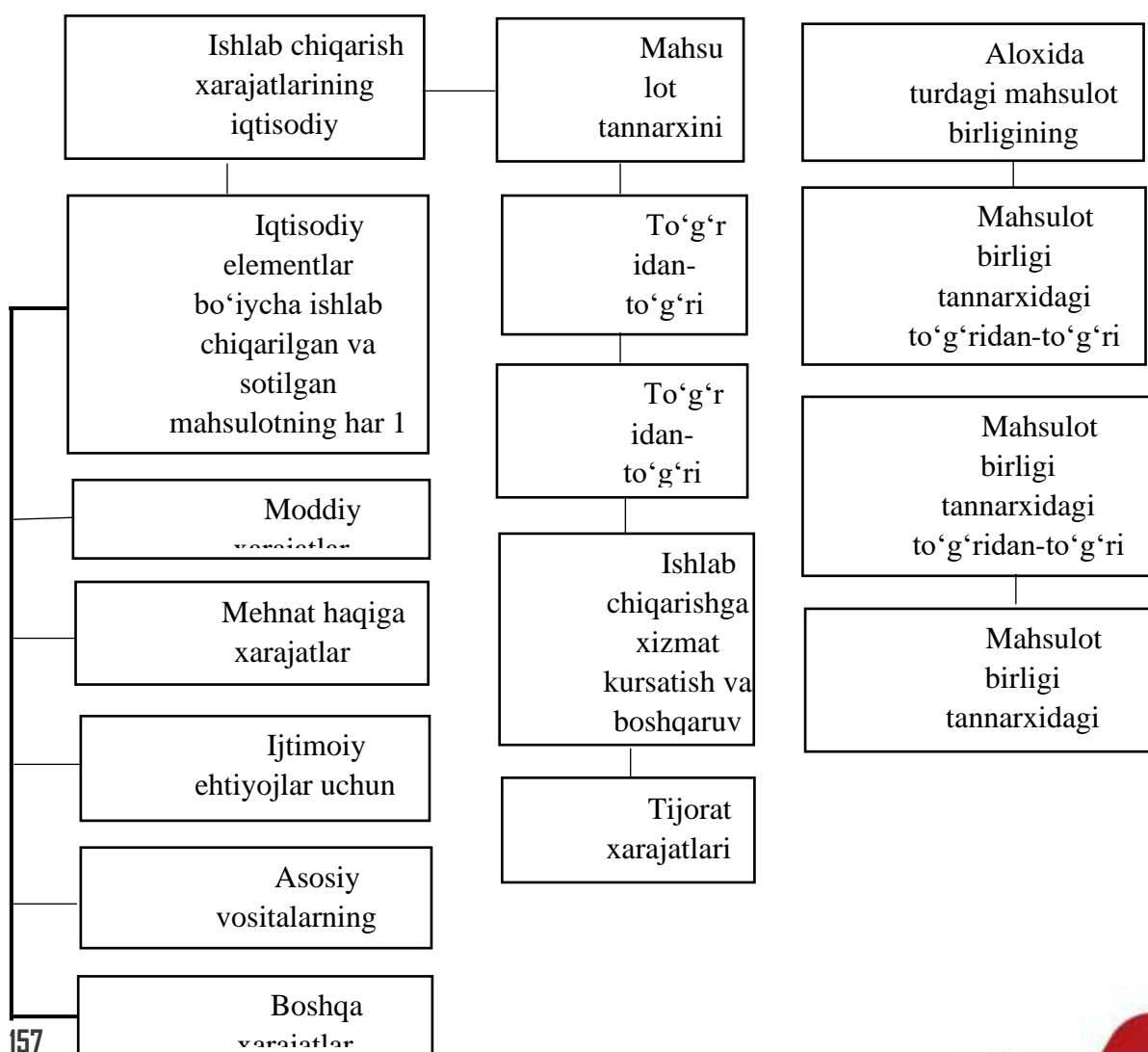
Bu vazifalarning mohiyati korxonani xo‘jalik faoliyatida mahsulot tannarxini tahlil qilishning katta amaliy ahamiyatini ko‘rsatadi[1].

Ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot tannarxini tahlil qilish obyektlari rasmda ko‘rsatilgan ko‘rsatkichlardir.

Xarajatlarning iqtisodiy elementlari to‘g‘risidagi ma‘lumotlar manbalari "Iqtisodiy elementlar bo‘yicha ishlab chiqarish xarajatlarini hisoblash" jadvali,

shuningdek mahsulot ishlab chiqarish va sotish xarajatlari to'g'risidagi ma'lumotlar va hokazo.

Shu bilan birga, shuni yodda tutish kerakki, hisobot davrida ishlab chiqarilgan tayyor mahsulotning ishlab chiqarish tannarxining miqdori to'g'risida ma'lumot olish uchun ishlab chiqarish xarajatlarining umumiy miqdoridan noishlab chiqarish hisobvaraqlariga hisobdan chiqarilgan xarajatlarni chiqarib tashlash, yil boshidagi ma'lumotlarga nisbatan o'sish yoki kamayishni ayirish yoki qo'shish, tugallanmagan ishlarning qoldig'i, tugallanmagan mahsulotlarning o'z xarajatlarini qo'shish kerak. «Kelgusidagi xarajatlar uchun zaxiralar» hisobvarag'i qoldig'ining kamayishini oshirish va ayirish lozim.



Rasm. Ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot tannarxini tahlil qilish obyektlari¹

Ayrim mahsulotlarning rejalashtirilgan (hisobot) tannarxini hisobga olish, korxonaning har bir ishlab chiqarish birligi, bir hil mahsulot guruhlarining alohida turlari bo'yicha aylanma varaqlarida aks ettirilgan 2010-“Asosiy ishlab chiqarish” hisobvarag'i bo'yicha analitik hisob ma'lumotlari, shuningdek, 2310-“”, 2510-“” hisobvaraqlar bo'yicha analitik hisob ma'lumotlaridan olinadi. “Ijtimoiy ishlab chiqarish jarayonining ketma-ket o'zgaruvchan bosqichlarida doimiy ravishda yangilanib turadigan takror ishlab chiqarish jarayonida mahsulot qiymatining bir qismi ajratiladi va alohida toifaga - tashkilot xarajatlariga aylanadi. Tovar-pul munosabatlari sharoitida tashkilotning mahsulot chiqarish va sotish xarajatlarini pul shaklida ifodalovchi xarajatlar tannarx shaklini oladi”[2]. “Mahsulot ishlab chiqarish va sotish xarajatlari korxonada faoliyatini tavsiflovchi muhim ko'rsatkichlardan biridir. Ularning qiymati korxonaning yakuniy natijalariga va uning moliyaviy holatiga ta'sir qiladi”[3]. Korxonada rivojlanayotgan xarajatlarning ma'lum darajasi uning ishlab chiqarish, iqtisodiy va moliyaviy sohalarida sodir bo'ladigan jarayonlar ta'siri ostida shakllanadi.

Xulosa qilib aytganda, hozirgi vaqtda buxgalteriya hisobini korxonaning xususiyatidan kelib chiqqan holda tashkil etish mahsulot ishlab chiqarish va sotish xarajatlarini tasniflashda yangicha yondashuvlar talab etiladi. Mavjud xarajatlarni hisobga olish tizimining kamchiliklari shundaki, u asosiy, qo'shimcha, o'zgaruvchan va doimiy xarajatlarni aralashtirishga imkon beradi, ular pirovardida tayyor mahsulot va ularning alohida turlari tannarxi bilan bog'liq bo'lib, unumsiz xarajatlarni umumiy xarajatlar miqdorida yashirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

¹ Muallif tomonidan tuzilgan.

1. Вуколова Т.И., Жук И.Н., Киреева Е.Ф. Управление финансами предприятия: Справочно-практическое пособие - Мн.: 2005. - 224 с.
2. Ермолович Л.Л. Под общей редакцией доктора экономических наук заслуженного экономиста РБ, профессора. "Экономический анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия", -234 с. - Минск - БГЭУ – 2005 г.
3. Ладутько Н.И. "Бухгалтерский учет", Минск: Книжный Дом, 2005. – 1053 с.
4. Стражева В.И. Под общей редакцией доктора экономических наук, профессора. "Экономический анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия" - Минск - "Высшая школа" - 2005 г. 136 с.
5. Савицкая Г.В. "Анализ хозяйственной деятельности предприятия", Москва: ИНФРА-М, 2003 г. -187.